

MÄNG
MÕISA PEALE

Kersti Kiviriit

MÄNG MÕISA PEALE

Toimetanud Piret Klaus
Kujundanud Angelika Schneider
© Kersti Kivirüüt ja kirjastus Tänapäev, 2017
ISBN 978-9949-85-241-3
Trükitud AS-i Pakett trükikojas

SISUKORD

9

1. PEATÜKK,

*kus saame tuttavaks iirlasest
õnneotsijaga ning eruobviterist mõisnik
paljastab oma perekonna räpased
saladused.*

29

2. PEATÜKK,

*milles üritatakse jõuda selgusele, kas
eestlased sarnanevad rohkem karude
või sakslastega, ning Sean saab herr
Blanbergi kohta midagi ebameeldivat
teada.*

53

3. PEATÜKK,

*milles ilmneb, et rahvaluule kogumine
pole töö nõrganärvilistele; kõigi
ebmatuseks liitub mänguga surnud juut
ning Ägli paruni saatuse sünnitab musti
murepilvi.*

85

4. PEATÜKK,

*milles Gavriil Berezņjakov avaldab
jahmatava tõe doktor Abrami kohta;
kus esimest korda elus tekitab kauni
daami külaskäük Seanis ängi ning
kerahv vajab plindrist pääsemiseks
uulitsapoiste tarkust.*

117

5. PEATÜKK,

*milles toimub kolm juhuslikku
kohtumist: neist esimene vallandab
talurahva ülestõusu, teine paljastab
aastakümneid varjus olnud tõe ja
kolmas seab õigluse jalule.*

153

6. PEATÜKK,

*kus saame teada, kes pärib Ägli
mõisa, ja von Neff teeb oma sõbrale
tänukingituse, mida ta tahtmatult ka
meiega jagab.*

1.

PEATÜKK,

*kes saame tuttavaks iirlasest
õnneotsijaga ning eruobviterist mõisnik
paljastab oma perekonna räpased
saladused.*

Aeg – suur õpetaja, kes kahjuks tapab oma õpilased. Selle teravmeelse tähelepaneku jättis tulevastele põlvedele Hector Berlioz. Nimeka helilooja tappis küll infarkt, aga see pole tähtis. Vormistamise küsimus, nagu öeldakse.

Ka Antiik-Kreeka kõnemees Perikles pidas just aega inimese parimaks nõuandjaks. Küllap teadis temagi, millest rääkis, olles ise tuhandete ateenlaste vaimseks teejuhiks.

Aeg annab arutust. Anna aega atra seada. Aegamööda asjad käivad. Aega põle ilmaski, kui aega ei võta.

Või nagu luuletaja Artur Alliksaar arvas: „Ei ole paremaid, halvemaid aegu. On ainult hetk, milles viibime praegu.”

Aga mis on hetk?

„Mis on sinu jaoks igavik, oo kõigeväeline?” küsis mulla Nasreddin jumala käest.

„Üks hetk,” vastas too.

„Mis on sinu jaoks tuhat kuldmünti, oo kõigeväeline?” küsis mulla uuesti.

„Üksainus kuldmünt,” vastas jumal jälle.

„Oo kõigeväeline, anna mulle üks kuldmünt!” anus mulla seejärel.

„Oota üks hetk,” vastas jumal.

Kõige lihtsam viis pääseda ligi jumaliku hetke tajumisele on lugeda ning õppida inimkonna ajalugu. Tuupida pähe võitmatute valitsejate ja igaveste impeeriumite nimed. Õppida selgeks surematute saagade ning kõlavate ideede sõnum. Ja sealsamas olla tunnistajaks võitmatute valitsejate häbiväärsetele kaotustele ning igaveste impeeriumite lagunemisele. Jälgida, kuidas surematud saagad kaovad aegade unustusse ning kõlavad ideed kaotavad kõlapinna.

Nüüd tuleb vaid leida sobiv koht ja lasta mällu tambitud ajaloomaterjalil filmina vaimusilmas joosta.

Omalt poolt soovitan ajarännu katsetamiseks Baltimaade vanimat linna Tartut. Täpsemalt soovitan seista Võidu sillal näoga vanalinna suunas. Ajarännakuks sobiva meeoleolu saavutamiseks tuleb end lülitada välja peamistest

segavatest faktoritest: otse selja taha jääv mürarikas magistraal ning kiirustavad jalakäijad, kes kõnnitee kitsuse tõttu teid kindlasti nügima hakkavad. Kui olete sellega hakkama saanud, siis keskenduge oma mõtisklustes Emajõe, sest selles loos on Emajõgi jumal ja Teie, mu austatud sõber, olete mulla Nasreddin.

Keslinna kohal on Emajõgi kammitsetud betoonseinte vahele, kust ta kord aastas, tulvavete ajal, asjatult pageda püüab. Kuid ei lase tartlased oma jõge kuhugi. Nad armastavad oma Solgi-Neevat, nagu kohalikud Emajõge pruunikashalli värvuse tõttu hellitlevalt kutsuvad. Ilmselt oli Emajõgi Solgi-Neeva värvi ka siis, kui esimesed püüasid Toomemäe lamedale künkaväljale kindlustatud kaluriküla rajada, muretsemata minutitki selle pärast, et kusagil Frangi riigis majordoomused kuningarolli üle võtavad või et Araabia poolsaarel prohvet Muhamed uue usu loob.

Inimpõlvede jooksul on Emajõe veepinnalt Tartu kohal vastu peegeldunud nii luksuslik elupidu kui ka ahasatama panev häving. Jõgi on läbi sajandite piiri pannud rohkem kui seitsmekümnele suurtulekahjule, mis on alguse saanud kas sõjast või inimlikust rumalusest. Just nendesamade tulekahjude tõttu on Baltimaade vanim linn ühtlasi iginoor.

Meie lugu viib aga unisesse 19. sajandisse. See on aeg, mil saksakeelne aadelkond oli jäänud toppama turvalisse seisuslikku ühiskonnakorda, kus sünniõigus tagas heaolu või jättis sellest ilma ning tsaarivõimu õnnistus tõi kaasa

hedonismi soosivad privileegid. See oli aeg, mil hoiti kii-
valt kinni tsunftiseadustest ning põliselanikest maarahvast
peeti väljasurevaks loodusnähtuseks. Suure Prantsuse re-
volutsiooni aegsed üllad aated jäid siin kõigest kohalike
valgustajate põnevaks jututeemaks haridusasutuste ning
seltsimajade puhkenurkades.

Hingake sügavalt ja rahulikult ning jälgige, kuidas
jõesängi betoonseinad muunduvad järk-järgult maa-
kividega vooderdatud kaldapealseteks. Läbi ajavirvenduse
ilmuvad nii paremale kui ka vasakule jõekaile kaldasse
ankurdatud kõhukad lodjad, mille langetatud mastidele
kammitsetud purjed igatsevalt Peipsi tuulte käes laper-
damist ootavad. Liikluseks on jõe keskjooksul vaba vaid
kitsas veeriba, ent seda osatakse sõbralikult ja koosmeel-
selt jagada. Valdavalt Peipsi-äärsetest vene küladest pärit
lodjaelanikud on õppinud jõge austama ning tühjast-täh-
jast vee peal tüli ei tõsta.

Järjest rohkem kostab teie kõrvu saksa-, eesti- ja
venekeelseid hõikeid: nii põhja- kui ka lõunapoolsel
kaldapealsel käib lärmakas kauplemine. Jõe vasakkaldalt
on võimalik soetada küttepuid. Siin turul segunevad
osteldes linna ülem- ja alamkiht, sest ahjusooja vajavad
nii Ülejõe puulobudikud kui ka Suurturu paksude kivi-
seintega perehäärberid. Paremkaldalt on võimalik osta
krõmpskuiva heina sakste tõuhobustele. Nii heina- kui ka
puuturg on palistatud kümnete laudadest kokkuklopsitud
müügiputkadega, kust linnasakste nõudlik köögitudruk
vaid parimat talukaupa soetamas käib.

Pisut eemal on õhku haihtunud kaubamaja parkimisplats ning park koos laste mänguväljakuga. Siin laiutab nüüd lugematute dooria sammastega Vana-Kreeka templit meenutav kaubahoov. Antiikjumaluste asemel kohtab siin aga juudi ja vene vürtspoodnikke, kes suurejoonelist ehitist peamiselt laohoonena kasutavad. Saksa rahvast käib kaubahoovis harva, seevastu talumees saab pärast edukat turukauplemist pererahvale siit komplekte kaasa osta.

Kaubahoovist vasakule jääb pritsimaja, mille tornist tublid tuletõrjujad linnal silma peal hoiavad. Kuigi keisrinna Katariina ning tema pojapoeg Aleksander aitasid Tartu väljanägemist pärast 1775. aasta suurtulekahju tunduvalt kivisemaks muuta, leidub pärmivabriku taga ning Tähtvere ja Karlova mõisa piirialadel endiselt puitmajade agulirajoone, kus tulejumal Lauritsa ebasoosingusse sattumine ei pruugi pelgalt ühe maja õnnetuseks jääda. Keisrinna Katariina armulikkuse märgina näete aga otse ees Kaarsilla asemel suurejooneliste sillakaartega massiivset graniitplokkidest Kivisilda.

Ent nüüd on viimane aeg tutvustada teile meie loo peategelast: kolmekümne viie aastast iiri krahvi, Itaalia iseseisvussõja kangelast, nii väljavalitud südamedaamile kui ka Briti troonile üdini ustavat Sean O'Donnellit. Kohalikud sakslased kutsusid teda John von Donneliks, venelased vahel don Ivaniks, maarahvas aga lihtsalt härraks. Nii nagu nad kutsusid lihtsalt härraks või prouaks kõiki, kes isekeskis saksa keelt kõnelesid ning rätsepa juures vii-

mase moe järgi õmmeldud kostüüme kandsid. Seetõttu oli Seani tähelepanekute põhjal iga edasipürgiva maarahva esindaja kõrgeim eesmärk õppida selgeks saksa keel, hankida härraste garderoobi moestlänud kollektsoonist endale mõni uhkeldav hilp ning iseenesestmõistetavalt unustada oma päritolu.

Kolme Liivimaal elatud aasta jooksul oli Sean loonud usalduslikud suhted nii kohaliku põlisaadli kui ka mittesakslaste esindajatega. Olgugi et ta polnud nende suhtes päris aus olnud. Aga valet polnud ta kah teps mitte kõnelnud. Sean O'Donnell esitles end õigusega krahvina, ent jättis täpsustamata, et krahvitiitlit polnud ta saanud mitte Briti monarhilt, vaid kodutänava jõnglastelt Corkis. Ei osanud keegi rikkurite taskuid nii osavalt tühjendada kui endine vaestemaja murjan, kõigi Corki varaste krahv Sean O'Donnell. See tunnustav hüüdnimi kinnistus veelgi, kui Sean ajas varandust kokku riukaliku ja kättesaamatu salakaubavedajana. Tõsi oli ka see, et Sean sai Itaalia iseseisvussõjas haavata. Keda ikka huvitab pisiasi, et piraka armi reiele jättis O'Donnelle planeerimata tuli vigasest arkebuusist, mida krahv üritas Sardiinia mässulistele maha parseldada. Südamedaame, kellele Sean truudust vandunud, oli kokku kümneid ning lojaalsus Briti troonile väljendus põhimõttekindlas sooja mõru maitsega õlle eelistamises kõikidele teistele kesvamärjukestele Liivimaa kõrtsides.

Aga et Sean kolmekümne teisel eluaastal Liivimaa kubermangu unelevasse ülikoolilinna pidama jäi, selles oli mängus saatuse käsi. Natuke aitas kaasa ka nurjaläinud

lõhkeainetehing Peterburi nihilistidega ning Tartu maakonna politseimeistri Gavriil Bereznjakovi kaval ettenägelikkus. Mis kokkuleppe õnneotsijast iirlane ja ilma huumorimeelela sündinud korrakaitaja omal ajal sõlmisid, selgub tasapisi järgneva loo käigus.

Neljapäev, 18. juuli 1863. aastal algas Seani jaoks nagu iga teinegi jõudeelu nautiva aadliku väsitavat logelemist täis argipäev. Kella kümneks oli ta tellinud habemeajaja, ennelõunal pidi O'Donnell jõudma hotelli London restorani, et lasta end kostitada parun von Mühlenil ning selgitada viimasele Briti ametiühingute toimimise põhimõtet. Pärastlõunal seisis ees visiit krahvinna von Stackelbergi juurde, et arutada ilmaasju ning tutvustada kaunile daamile hüpoondriavastast massaaži. Kohustusterohke päev oli plaanis lõpetada seltskondliku panusega elitaarse aadliselti Ressource tubakahõngulisse jututuppa.

Sean imetles peeglist enda hambaid. Uudne hambapulber Colgate oli oma hinda väärt. Lisaks pimestavale naeratusel jättis pulber suhu meeldiva piparmündimaitse.

„Proua Stackelberg, kuidas on täna lood teie hüpoondriaga?” harjutas Sean pärastlõunast konsultatsiooni peegli ees, pöörates erilist tähelepanu sundimatu naeratusetreenimisele.

„Proua Stackelberg, teie korsett surub sooltest mürgi pähe ja põhjustab süngeid mõtteid. Lubage ma vabastan teid sellest nuhtlusest.”

„Proua Stackelberg ...” Kulmu kortsutades uuris Sean lähemalt ülemist parempoolset silmahammast, mis oma

naabritest tunduvalt kollakam näis. Kas võtta ette veel üks harjamine kallihinnalise imepulbriga või leppida ebatäiusliku naeratuslega?

Seani muremõtted katkestas tugev koputus uksele. Võpatades pööras noormees pilgu nurgas seisva kellakapi sihverplaadile. See ei näidanud veel üheksatki. Koputus kordus. See oli nõudlik ja terav, nagu koputataks metallist eseme, näiteks jalutuskepi sepistatud otsaga. Ilmselgelt polnud tegemist liiga vara saabunud habemeajaja, vaid ootamatu külalisega. Egas midagi – Seani poissmehekorteris olid ka ootamatud külalised alati oodatud. Noormees tõmbas kiiresti ülikonna selga, sidus siidräti ümber kaela ning üritas jonnakat šatääni juuksekaulu enam-vähem viisakasse poosi sättida.

Uksel seisis pikka kasvu, ajast ning arust ohvitserimundris vanahärra. Tema sirgeselgne hoiak ning kõrk pilk andsid aimu, et tegemist on ühega nendest väljavalitud maa-aadli esindajatest, kes on erilises soosingus keisri enda juures. Võimalik, et vanahärra oli vanadel headel aegadel keisri tädiga koos teed joonud, troonipärija pead sugenud, ning suure tõenäosusega olid tema jahikoerad Aleksander I hurda otsesed järglased. Vanamehe viimased hallid juuksekarvad moodustasid parema kõrva juures sirge rivi kui Preisi jalaväepolk, küünitades hõredate salkudena üle pruuniplekilise kolba. Seani tähelepanu köitsid ka vanahärra vanainimeselikult pikad kõrvad ning sügavad kortsud, mis uuristasid nägu.